

Zítřek a dějiny

Petr Koryčan

Ač se to možná nezdá, výuka dějepisu je poměrně zodpovědná činnost. Člověk si totiž nemůže pomoci, žije dějinně a vztahuje se k historii společnosti, aby věděl, kdo vlastně je a jak se to přihodilo, že jsou teď poměry ve světě nastavené zrovna tak, jak jsou. Bylo by tedy dosti záhodno si dvakrát promyslet, jaké si ty dějiny uděláme a co se tím zmůže, než je vpravíme dlouhými léty školní docházky do hlav dětem. Musím se nad tím zamýšlet, jelikož to budu i já, koho se bude týkat koncepce výuky českých dějin. Tyto předávané dějiny se navíc neustále mění a já jsem už zvědavý, kam to povede, a jestli člověku zítřka, disponujícímu novou historií dneška, nemám náhodou jako budoucí pedagog a bývalé děcko školou povinné dopředu co závidět.

V rámci jakési studijní povinnosti jsem si nedávno mohl pročítat novou učebnici ruských dějin od tamního nakladatelství, jehož jméno zní v překladu „Osvícenství“ (což je věru přiléhavý název). S její pomocí se od září minulého roku vyučuje v jedenáctých třídách všeobecného vzdělání od Doněcku až kamsi po Magadan u Ochotského moře. Vůbec první zajímavostí je už rychlost, s jakou byly tyto učebnice vydány a distribuovány až k žactvu. V Rusku se totiž patrně nikdo nemínil zdržovat takovými táhlými procedurami, kterými prochází vzdělávací materiály u nás – například veřejnou diskusi nad danou problematikou. I takto se ovšem dají podobné věci dělat a seznámiv se s bolestí hlavy s některými příspěvky k veřejné anketě (otevřené od 2. dubna do 31. května tohoto roku), ale i s dalšími názory, co v odezvě na revize RVP zaplavily internet, si říkám, že na tom jejich způsobu snad i něco bude. Za příklad postačí už rozruch, který vyvolala snaha tematizovat genderové role napříč dějinami, tedy téma, jež je doposud pro mnohé dost citlivé. Výsledky ankety budou zveřejněny letos v září a já si myslím, že se máme na co těšit.

Také v mnoha dalších ohledech jsem musel žasnout, jak jednoduše se ruští didaktici vypořádali s celou řadou obtíží, nad kterými si my zde lámeme hlavu. Považte kolik práce stojí jen vybrat z celých širých dějin to důležité, co bychom rádi sdíleli s dětmi. Ani učebnice, ani školní rok totiž nejsou nafukovací, na druhé straně zaznamenané dějiny, třebaže se jedná jen o několik tisíc let, nafukovací v jistém smyslu jsou a leccos se dá znovu pochopit, jinak interpretovat a také jinak vyprávět. Musíme navíc vzít v úvahu, že dějiny jsou něčím, čemu se mimo školu, nebo dokonce pro zábavu, bude věnovat jen dost omezené procento populace, z čehož plyne, že zbytek bude muset s historií, jakou dostane ve škole, vystačit po zbytek života. A to ještě pokud nebereme v úvahu vliv největší potenciální hrozby školních dějin, kterými jsou rodiče, sociální sítě, tisíc a jeden moudrý člověk na internetu a konfrontace s veřejným prostorem vůbec. Ti totiž všechno velice rádi komplikují, a pokud se zrovna nesnaží vykládat historii jen tak ledabyly po svém, potom vše

problematizují ad absurdum, a kdo se v tom má nakonec vyznat...

Rusové to mají jednoduché. Nemusí se už tolik nimrat ve složité materii dějin a hledat správný edukativní materiál. Co je z minulosti důležité a jak tomu rozumět jim nakonec sdělil sám prezident federace, jak sám pravil, v necelých třiceti vteřinách, nanejvýš jedné minutě (naposledy uceleně v rozhovoru s Tuckerem Carlsonem z 8. února letošního roku), když si zrovna udělal chvíli času od potápění se pro tisíce let staré amfory z Černého moře nebo od navigace migrujících sibiřských jestřábů, aby na cestě do zimovišť náhodou někde špatně neodbočili. Je to koneckonců největší znalec dějin své země a ostatní ruští vzdělanci většinou rychle pochopili, že nemá cenu se s ním o to přít. Navíc tamním pedagogům náramně ulehčil práci s přípravami a každý, kdo se s nimi kdy vytvářel, musí uznat, že jde o opravdu nezanedbatelnou zásluhu zejména pro takového učitele, který seznal vlastní pohodlí za nadřazenější důsledné práci na poli vzdělání a osvěty.

Jiná věc, kterou naopak závidím ruskému žactvu už nyní, je speciální důraz na moderní dějiny. Já sám jsem se za devět let základní školy, čtyři roky gymnázia a další dlouhá léta na univerzitě vlastně od nikoho pořádně nedozvěděl, jak dopadla druhá světová válka, protože jsme se v dějepisu dál než za heydrichiádu prostě nikdy nedostali. Nemyslím sice, že by podobná faktografie měla být hlavním cílem dějepisného vzdělání, přesto určitě nebudu jediný, komu výklad moderních dějin chyběl a vlastně v mnohém doposud chybí. Musel jsem se tedy holt zajímat sám, abych to, jak se zdá, pochopil nakonec stejně asi špatně, protože až nedávno, při četbě nové ruské učebnice, mi došlo, kolik toho nevím. Věděl jsem například, že začátkem studené války hovořil Churchill o železné oponě, která se má snést na Evropu. Mohl by ale hned přispěchat sotva sedmnáctiletý student například z Petrohradu a poučit mě, že to kromě Winstona tvrdil už dávno před ním v rádiu Goebbels. A to je jen jedna z mnoha vědomostí, se kterou by mne mohl strčit do kapsy. Další je také znalost státní hranice. Běžný ruský žák bude nejen vědět, kde ty jeho ležely a leží, ale také kde by ležet měly, aby jeho země mohla být konečně opět úplná. My se s těmi našimi budeme asi muset spokojit, jako už odjakživa, což je však spíše záležitostí hornatého reliéfu našich hranic zpravidla přirozených, tedy takového typu, na který Rusové nikdy příliš nedbali.

Trochu optimismu mi přinesly nedávné náslechové praxe a mohu tedy říci, že dnes už je to s novodobou historií na školách o trochu lepší než za mých časů. V nové badatelské výuce se tak už i naši studenti mohou setkat, řekněme, se sovětskými karikaturami kolektivu Kukryniksy. Tam, kde se ovšem mladý student z Moskvy úplně spokojí s původním významem malůvky a věc je pro něho tím pádem jak srozumitelná, tak rychle hotová, musí pražská mládež třeba celou vyučovací hodinu přemýšlet nad interpretacemi, pít se po okolnostech jejího vzniku, nebo dokonce hledat, jestli se náhodou nejedná o propagandu s nějakým politickým záměrem. No prostě si bude muset na spoustu věcí přijít sama, a to dá hromadu práce, což se nakonec nevyhnutelně projeví buďto v časové náročnosti, nebo v nutnosti opět zevrubněji vybírat, čemu se ve třídách věnovat a co naopak vynechat.

Když jsem se onehdy vyptával na pokračování dějin po roce 1942, odkazovali mě učitelé obvykle na samostudium, nebo, a to bylo horší, vyrukovali s problémem, kde vlastně končí historie, načez se rozplývali nad prospěšností časového odstupu, který nám teprve umožní chápat události ve světle všech doložených okolností. Mně tak nezbylo než trávit další čas v knihách hermeneutiků Gadamera nebo Diltheye, abych tomu přišel na kloub, což se mi, jak jsem se nedávno dozvěděl, stejně nepodařilo. Okoukal jsem totiž, opět od moudrých Rusů, že časový odstup větší jednoho roku je zbytečnost a není tedy žádný problém dovést učebnici vydanou k roku 2023 do roku 2022. Opět o starost méně, historie je jednoduše to, co bylo včera. A vlastně proč ne? Kolika studentům by prospělo si připomenout co se událo vloni, nebo kdo byl vítězem posledních voleb do poslanecké sněmovny. To by se ale muselo učit jako u Rusů, což se naším tempem dá stihnout jen těžko, ale to bych se točil v kruhu.

Za nejpozoruhodnější aspekt znovunastolené východní výuky dějin nicméně považují celou tu epiku a patos, s jakou jsou vykládány. V tom se vám čte jako v románu, kterému nic nechybí – protagonista, jeho nepřítel, zrady, kterých se na hrdinovi dopustil, pády i úspěchy, prostě všechno. Až se ten velkolepý příběh, toto evangelium, jednou děti z federace nakrásně naučí, budou moci být náležitě hrdé, že žijí v tak slavné zemi. Tento pocit jsem já ze svojí zkušenosti s dějepisem neměl a dodneška nevím, jestli je to chyba starých učebnic, jestli máme o tolik nudnější dějiny, nebo to tak prostě mělo být. Problém bude asi v ambivalentním vztahu, jenž k příběhům vlastních dějin chováme a pozoruji to do dneška, jak seabemrskácky nenecháme nit suchou na ničem vznešeném. Například takového Havla, dlouho chovaného v úctě, teď pro řadu filmů, co o jeho životě vznikla, vnímám napůl jako slavného dramatika a lidského presidenta, napůl jako opilce se slabostí pro ženy. Stejně tak o svatém Václavu se dnes již i na základních školách ví, jak se za jeho doby u nás kupčilo s otroky. Žižka byl zase nemilosrdný zabiják, nebo samotné Československo jsme si vymysleli tak nešikovně, že jsme zapomněli na tři miliony Němců, a dokonce i o největší chloubě, co nám mohla zbýt, tedy o plzeňském pivu, ví i mnohé děti, že nás jej naučil vařit jakýsi Josef Groll z Bavorska. A s tímto ikonoklasmem bych mohl pokračovat dál a dál až k uzoufání, čemuž se vlastně nemůžeme divit, když se populární i školní dějiny poslední dobou tak často smrkávají na výběr zajímavé pikanterie. Svůj smysl to jistě má a lhal bych, kdybych tvrdil, že se v tom sám tak trochu nevyžívám. Rozhodně je to lepší než dělat z důležitých postav vlastní historie hned světce, což ovšem neznamená, chceme-li být pro jednou pedagogičtí, že musíme odvracet zrak od dobrých příkladů a nositelů hlubších morálních poučení. Zní to jako kýč? Možná ano. Když to ale musí být, pak ať je to alespoň kýč didakticky nosný, což je jen otázkou nalezení vhodné hranice a taktu při výkladu.

Co tím vším chci ale říct? Především, že dějiny se dají vyučovat různě. V našem českém prostředí se budou rozvíjet klíčové kompetence, díky kterým by se v budoucnu měli žáci umět samostatně stavět k dějinám, přemýšlet nad nimi skrze prameny, jež jim předložíme, ale také je konfrontovat s jinými, hledat různé způsoby, jak jim rozumět a vidět tak obě strany dějinné mince, což sice dá dost práce jak

jim, tak pedagogům, ale žáci díky tomu snad dostanou historii takovou, jaká je, tedy trochu zmatenou, každopádně ale otevřenou stále novým otázkám, skrze které snad bude možné poskytnout funkční interpretace, nebo se alespoň naučit orientovat ve složité materií často protirečících výpovědí a informací. Jinde ovšem budou mít děti školou povinné příběh. Velkolepý narativ, který se dobře čte a snadno chápe, protože se o něm už nemusí tolik diskutovat. Jinde budou znát své velké hrdiny a statečné padlé nejen konfliktů dávno zašlých časem, ale také těch současných, které ještě bude potřeba vybojovat, a ony budou vědět, že tento boj bude záviset i na nich. (Považte, že jen medailony s krátkými příběhy padlých ruských hrdinů z ukrajinské fronty zabírají v nové učebnici celé čtyři strany, což je více než kolik zabírá v učebnicích, jež jsme měli doposud my zde, například celý raný středověk.) Budou hrdí na to, v jak slavném státě mohou žít, také si však přisvojí pocit vnějšího nebezpečí, který je s velikostí spojen. V nadcházejícím červnu skončí první školní rok, kdy je tento příběh explicitně vyučován v Rusku, o kterém jsem zde nejvíce psal, a připouštím, že mnoho problémů, se kterými se my ještě budeme muset na tomto edukativním poli popasovat, se tamních učitelů ani žáků týkat nemusí. Nejedná se však jen o Rusko, vytvářet si dějiny k obrazu svému je ostatně dobře zavedená praxe všude na světě.

Musím se tedy ptát, do jaké pozice nás toto dvojí vyučování dějin v budoucnu dostane, až je dnešní mládež s pomocí kantorů stihne vstřebat. Víme přeci moc dobře, kolik toho může napáchat takový šikovně podaný narativ, když je k tomu chytlavý, srozumitelný a má naléhavé poselství. Cesta, na kterou se v poslední době vydává český dějepis, počítá s dostupností různých zdrojů, s možností svobodně promyšlet dějinné události a diskutovat nad nimi, i když se tím dobíráme často rozporů v rámci jich samých. A já jen doufám, že to není vůči budoucnosti naivní, že si tím sami, ač s dobrými úmysly, třeba nemůžeme nějak zadělat na pořádnou pohromu. Snad ne. Jedná se o problém, který sám o sobě nevyřeší pouze revize školství, nicméně přístup, ke kterému se my snažíme přiblížit, je podnětnější pro děti, spravedlivější k samotným dějinám a především zodpovědnější, myslíme-li na budoucnost. Ale třeba i tak nebudou žáci v Moskvě, Kazani, nebo například v Čeljabinsku tolik učenliví. Třeba se upustí od vyprávění národních narativů, nad které není, nebo třeba jen ruští mladí nebudou s to takové věci bezezbytku přijmout a vzít za své. S časem uvidíme. Možná přeci jen, jako budoucí pedagog, přeceňuji roli školy a dějepisu, i když jsem se tomu chtěl vyhnout. Jistý vliv by to každopádně mít mohlo, tak se nepřestávejme zamýšlet nad tím, co mládeži chceme říct, aby nám to třeba nakonec nepřišli vysvětlit kolegové z Ruska se svojí honosnou historií.

Bc. Petr Koryčan

Autor příspěvku je studentem navazujícího magisterského studia dvouoboru Učitelství filosofie a Učitelství historie pro střední školy na Ústavu filozofie a religionistiky a Ústavu českých dějin.